

TARTIŖMALI İLMİ TOPLANTILAR DİZİSİ

GENÇLİĞİN RUHİ VE MANEVİ PROBLEMLERİ

Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY
Prof. Dr. Adnan ZİYALAR
Prof. Dr. Ayhan SONGAR
Dr. Emin İŖIK
Prof. Dr. Münib YEĞİN
Doç. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

İSLAMİ İLİMLER ARAŖTIRMA VAKFI YAYINLARI

KâmilpaŖa Sokak, 7 Fatih-İstanbul/34260
KocamustafapaŖa V.D. 4819700022
Tel : 523 54 57 - 523 74 36 - 533 00 31

TARİHİ VE KÜLTÜREL AÇILARDAN GENÇLİK MESELESİ

Doç. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler
Fak. Öğretim Üyesi

Gençlik meselesi hem kavram hem de kurum olarak kültürümüz ve tarihimizde büyük bir yere sahiptir. İslâmî gelenekte fütüvvet ve ahîliğin ne denli önemli olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur.

Fütüvvet ve ahîlik öncelikle bir gençlik ülküsüdür. Her toplumda ve çağda görülebilen ve gençlerin bir arada olma, grup oluşturma ihtiyaçlarından kuvvet alıp gelişen kurumlardır. Batı'nın şövalyelik kurumu ile Japonların samurailik kurumunu fütüvvet ve ahîliğe benzetebiliriz.

Fütüvvet kelime olarak gençlik anlamına gelir ve eski Arap geleneğinde kahramanlık, misafirperverlik ve cömertlik anlamlarını da taşır. Bu kavram zamanla İslâmî bir muhteva kazanmıştır ve daha İslâm'ın ilk yüzyıllarında *fityan* denen *fütüvvet* yani *gençlik* birlikleri kurulmaya başlanmıştır. Bu birlikler özellikle kafa dengi bekâr gençlerin birarada bulunma ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır. Hz. Peygamber'in gençlere özel bir önem verdiği biliniyor. Yine ilk tasavvuf eğiticileri gençlerle özel olarak ilgilenmişlerdi.

Tasavvuf hareketi başlarken fütüvveti de etkilemiştir.

Hasan Basrî gibi ilk mutasavvıflar fütüvvet birlikleriyle yakından ilgilenmişlerdir. Bu türden bir ilgi zaman içinde fütüvvet teşekküllerine âdeta bir tarikat görüntüsü vermiştir. Hatta fütüvvet silsilesi tıpkı bir tarikat gibi Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaştırılmıştır.

Fütüvvet ehli çoğunlukla kavli ve seyfi olarak ikiye ayrılır. Seyfiler Hz. Ali'ye isnad edilirken kavîler Hz. Ebû Bekir'e ulaştırılır. Kavîler çok kere esnaf ve sanatkâr, seyfiler ise silahlı gençlik (fityan) birlikleri şeklinde karşımıza çıkar.

III/IX. yüzyılda fityan birlikleri içinden esnaf teşekkülleri zuhur etmiştir. Birlik meydana getirme ihtiyacı duyan emekçi zümreler fütüvvetin sağladığı ortak yaşayış biçimi etrafında birleşmeye başlamışlardır. Bir başka deyişle gençlerin, fütüvvet ülküsü çerçevesinde, bir iş ve meslek sahibi olmaları gerektiği fikri onları böyle bir iktisadî birlik oluşturmaya itmişti.

Bir yandan da fütüvvet ilkeleri IV/X. yüzyıldan itibaren müstakil eserlerde işlenmeye başlamıştır. Bu ilkeler bu eserlerde ve gerçek hayatta işlene işlene âdeta bütün İslâmî ve insanî faziletleri ihtiva eden bir mahiyet kazanmıştır. Sabır, samimiyet, cömertlik, yiğitlik, sözde durma, Allah'tan başkasına kul olmama, sürekli gelişme ve kendini yenileme, tevazu, geçimli olma, hürmet, merhamet, dürüstlük, iyi kalplilik hep fütüvvetin esasları arasında sayılmıştır.

Fütüvvet ilkelerinden herhalde en önemlisi içtimâî dayanışma ve hizmet anlayışıdır. Bu konuda din farkı bile önemli değildir.

Özellikle «*elini, belini ve dilini korumak*» şeklinde ifade edilen ahlaklılık ve namusluluk ilkesi fütüvvetin ve dolayısıyla İslâmî gençlik düşüncesinin en önemli yanlarından biridir.

Fütüvvetin Hz. Peygamber'in sünnetine tâbî olmak olarak da ifade edilmesi bu ülkünün tamamen İslâmî bir hayat yaşamak anlamına geldiğine bir delildir.

İslâm'ın yayılmasına paralel olarak fütüvvet ideali ve teşekkülleri bütün Orta ve Yakın Doğu ile Kuzey Afrika'da etkinlik sağlamıştı. Fityan birliklerinin haçlılar ve batınîlerle mücadele ettikleri bilinmektedir.

Abbasi Devleti'nin son dönemlerinde görülen otorite boşluğu fütüvvet teşekküllerini de olumsuz yönde etkilemişti. Çeşitli gruplarla bölünmüşler ve fütüvvet ahlâkından uzaklaşmışlardı. Bu arada Abbasi halifesi Nâsır li-dinillah (575-622/1180-1225) sarsıntı geçiren ve fakat kökleşmiş geleneklere sahip gençlik ve emekçi birliklerinin devlet için büyük bir güç kaynağı olacağını düşünmüş ve fütüvvet teşekküllerini merkezî otoriteye bağlamıştı. Devrin ünlü sofilleri kendisine yardımcı olmuş ve bir çok hükümdar fütüvvet teşkilâtına girmiştir.

Fütüvvetin Anadolu sahasında nüfuz kazanması da bu dönemde yani XIII. yüzyılda gerçekleşmiştir. Halife Nâsır, önce Anadolu Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1205-1211) ve I. İzzeddin Keykavus'la (1211-1220), sonra ünlü mutasavvıf Suhreverdî'yi göndererek I. Alaeddin Keykubad'la (1219-1236) irtibat kurmuştu. Bu sultanlar da fütüvvet teşkilâtına girmişlerdi. XIII. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'ya Muhyiddin b. Arabî, Evhadüddin Kirmânî, Ebû Cafer Yezdanyarî ve Nasıruddin Mahmud gibi bir çok mutasavvıf gelip irşat faaliyetinde bulunup tekkeler açmışlardır. Bu dönemden itibaren ahîlik Anadolu fütüvvet akımının ünvanı olmuştur.

Ahîlik geniş anlamıyla bir Asya ve Orta-Doğu hâdisesidir. Özellikle bu bölgenin kültürel yapısında kuvvet almıştır. Eski Türk akıllık ve alplık gelenekleri, eski Arap fütüvvet ideali ve eski İran Civanmertlik gelenekleri İslâmî bir muhteva kazanmışlar ve ahîlik de bu muhtevanın özellikle Anadolu sahasında tezahürü olmuştur. Bir başka deyişle ahîlik, Orta-Asya akıllık geleneğinin İslâmî bir muhtevaya sahip olmasıdır. Bu vetirede fütüvvetin büyük etkisi olmuştur. Öyle ki, daha ilk asırlardan itibaren fütüvvet Orta-Asya'dan Anadolu'ya kadar ki sahalarda müesseseseleşmiştir. *Akı, cömert an-*

lamına gelmektedir. Ahî tâbirinin kaynağı belki de bu kelimedir veya Arapça kardeşim demek olan ve tarikat ehli arasında kullanılan ahî kelimesidir. Bu kelime ilk Arapça fütüvvetnâmelerden beri kullanılagelmıştır. Kaynağı ne olursa olsun ahî teşkilâtının kuruluşunu sağlayan tarihî gelişmeleri büyük ölçüde takip edebiliyoruz. Daha III/IX. yüzyılda Türkistan'da ahî ünvanı taşıyan mutasavvıflara rastlıyoruz.

Ahî teşkilâtının kurucusu yukarda belirttiğimiz Şeyh Nasıruddin Mahmud el-Hoyî (567-660/1175-1262) (Ahî Evran) dir. 1205'de Kayseri'ye yerleşerek burada bir debbağhane kurmuş, şeyhi Evhadüddin Kirmânî ile birlikte Anadolu'yu dolaşarak kuruluşu tamamlamaya çalışmıştır. I. Alaeddin Keykubad'ın desteğine sahip olan Ahî Evran, aynı zamanda çeşitli eserleri olan bir âlim idi.

Ahî Evran'ın şeyhi Evhadüddin Melâmî idi. Birçok tarikatte olduğu gibi müridlerin halkdan bir şey talep ve kabul etmeleri yasaklanmış, aksine halka vermek ve cömertlik geneği devam ettirilmişti. Bu Türkmen gençleri, iş ve meslek sahibi olmaya zorlayan bir başka unsurdu. Bunlar fütüvvet ilkelerine tâbi idiler. Zâviyelerde şeyh-mürît ilişkisi ve işyerlerinde de usta-çırak ilişkisi ile birbirlerine bağlanıyorlardı.

Fütüvvet-ahî zümreleri, büyük şehirlerde teşkilâtlanmışlardı. Her zümrenin eğitim ve eğlence imkânlarına da sahip bir sosyal tesis özelliğini taşıyan bir zâviyesi vardı. Bunlar özellikle esnaf ve sanatkâr niteliğine sahiptiler. Bu esnaf teşekkülleri o mesleğe ait bütün işleri yönetir, mensupları arasındaki ihtilafları halleder ve esnafla devlet arasındaki ilişkileri düzenlerdi. Bu birlikler, ürün kalitesi, ücretler ve fiyatlar konusunda yetki sahibidirler. Ahî zümreleri şehirlerde olduğu kadar köylerde ve uclarda da büyük bir nüfuza mâlikti. Özellikle VII/XIII. yüzyılın ikinci yarısında devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde ahîler siyasî bir âmil olarak daima hesaba katılmıştır. Bu dönemde büyük devlet adamlarının, kadıların, müderrislerin tarikat şeyhlerinin, büyük tâcirlerin bu teşkilâta girdiklerini görüyoruz.

Ahîler, bu teşkilâtın kadınlardan oluşan bir yan kuru-

luşu olan bacı teşkilâtı, gaziler ve dervişlerle birlikte Osmanlı Devleti'nin temelini teşkil etmişlerdir. Bunlar Selçuklular'la Osmanlılar arasındaki otorite boşluğu döneminde geçici bir süre için devlet fonksiyonlarını üstlenmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra siyasi otorite, merkezi yönetimin yardımcısı olmuş, bir denge unsuru teşkil etmiş, iç işlerinde belli bir muhtariyete sahip «demokratik» bir kuruluş olarak hayatiyetini sürdürmüştür.

İlk Osmanlı sultanları, Fatih dahil, ahî önderleriydi. İlk Osmanlı vezirlerinin bir çoğu da ahî idi. Fetihlerde de ahîler ve diğer tarikat zümreleri önemli görevler ifa etmişlerdir. Hatta ahîlerin Yeniçeriler'in prototipi olduğu ileri sürülmektedir.

Ahî teşkilâtı küçük gruplardan oluşuyor. Teşkilâta ilk giren genç, yiğit veya çırak ismini taşıyor. Bunlara mesleki ve ahlakî yönden eğitimlerini sağlamak üzere iki yol arkadaşı, bir yol atası, bir üstadı ve bir de piri vardı. Yiğitler veya çıraklar bu küçük gruplar içinde eğitilerek ahî ünvanını kazanırlardı. Burada küçük gruplar içinde eğitimin ve hatta tedavinin günümüzde oldukça önem kazandığını belirtelim.

Her kim olursa olsun işe çıraklıktan başlaması ve eğitimin kademelerini başarıyla geçmesi gerekiyordu. Ehliyet ve liyakat burada da önemliydi.

Ahîlerin yaşayışları fütüvvetnâme denen yönetmelikler tarafından tesbit edilen ilkelere uygun olmalıydı. Bunlar fütüvvet ilkelerinin daha somut hale getirilmiş şekilleriydi. Meselâ: Herhangi bir ahînin ihtiyacından fazla serveti bulunmamalıydı. Hepsinin bir sanatı, bir mesleği olmalıdır. Helalinden kazanmalıdır. Yoksullara yardım etmeli, cömert olmalıdır.

Âlimleri sevmeli, ilme saygı göstermelidir. Alçak gönüllü olmalıdır. Namazını kazaya bırakmamalıdır. Utanma duygusuna sahip olmalı, nefsine hâkim bulunmalıdır. Beylerin, zenginlerin kapısına gitmemeli; aksine padişah bile onun kapısına gelebilmelidir. Bütün bu ilkelerin tatbikata döküldüğünü görüyoruz.

Burada çırakların meslekî eğitimleri yanında kültürel eğitimlerine de önem verildiğini belirtebiliriz. Meselâ: Saraçhanenin, Fatih zamanında, Fatih Medreselerinin civarında yapılması, sarraç çıraklarının sabahları burada okutulan derslere devamlarını sağlamak amacını taşıyordu.

Ahîler günlük politikanın uzağında olan, fakat gereğinde devlet kurabilen siyasi iştirak zihniyeti oldukça yüksek kurumlar oluşturmuşlardır. Bunun yanında kendimize mahsus bir iktisat süjesi oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. Hatta bizim medeniyetimizi Batı'dan ayıran en önemli özelliklerin ahîlik tarafından temsil edildiğini söylemek pek yanlış değildir. Günümüz Batı medeniyetini ve kapitalizmi yaratan en önemli faktör burjuva zihniyeti iken bizim iktisadi hayatımızı büyük ölçüde ahî zihniyeti yönlendirmiştir. Ahî zihniyetinin hâkim olması yüzünden bizde kapitalist uygarlığı oluşturan sömürgeci faaliyetler, sınıf mücadeleleri görülmemiştir. *Kapitalizmin oluşturup idealize ettiği homo economicus ferdî çıkar saikiyle hareket ederken, bizde toplum yararını kendi çıkarından üstün tutan, kanaatkâr fakat müteşebbis insan tipi idealize edilmiştir.* Ahîler bunun müşahhas örnekleridir.

Toplumumuzda her şeye rağmen toplum çıkarını üstün tutan bu insan tipi hayatiyetini zayıf da olsa sürdürmüştür. Hatta bütün özlem ve çabalara rağmen Türkiye'de bir «burjuva» sınıfı oluşmamasının en önemli sebeplerinden biri de bu olmalıdır.

Osmanlı ekonomisi içinde sınaî ve ticarî kesimin teşkilatlanıp *esnaf birlikleri* oluşturması, ahîliğin özellikle iktisadî bir kurum haline dönüşmesine yol açmıştır. Bu kurumun zayıflamasına yol açan objektif şartların başında ticaret yollarının Okyanuslara kayması gelmektedir. Savaşlar da Doğu ticaretiyle transit ticarete darbeler vurmuştur. Bu yüzden ticarî durgunluk etkisini halka halka genişleterek iş hacmini ve geçim imkânlarını daraltmıştır.

İslâm Dünyası'nı saran zihni gerilikten kaynaklanan teknolojik atalet bu vâkıalarla birleşince Osmanlı ekonomisi ka-

pitalizm karşısında sürekli olarak gerilemiş ve onun nüfuz sahasına girmiştir.

Günümüz dünyası talebin doygunluk noktasına gelmesinden kaynaklanan iktisadî bir bunalıma yaşamaktadır. Bunun yanında maddî doyuma ulaşmakla birlikte manevî çöküntü içersinde olan insanın, özellikle gençliğin yaşadığı bir bunalım söz konusudur. İnsanın kendisiyle olduğu kadar beşerî ve tabii çevresiyle barışması özlemlerinin gündemde olduğu bir dönemde ahî geleneği hem fikrî hem de müessesevî gerçeğiyle ülkemize ve dünyamıza yeni imkânlar sunabilir.

Yine günümüzde de çeşitli gençlik teşekkülleri vardır. Bunlar bazan dernekler, bazan çeşitli çarpıcı isimler taşıyan gençlik çeteleri, bazan tedhişçi gruplar şeklinde karşımıza çıkıyorlar. Bunlar gençlik enerjisini daha çok şiddet yoluna başvurarak, yıkıcılığa yönelerek kullanmak eğilimini taşıyorlar. *Manevî ve fikrî tatmin imkânları son derece sınırlı olan günümüz gençliği arasında uyuşturucu kullanımının salgın haline gelmesi bir tesadüf değildir. Zaten yaşlı bir toplum özelliği taşıyan Batı toplumu, istikballerini emanet edecekleri bir avuç genci bu bunalımdan kurtarmak ve onların enerjisini yapıcı hale getirmek ihtiyacını duyuyorlar. Bunun için BM 1985 yılını gençlik yılı ilân etmiştir.*

Bizim gençliğimiz de aynı tehlikeye maruzdur. Oysa kültür geleneğimiz gençlik enerjisini yapıcı, üretici ve hatta yönetici hale getiren tecrübeye sahiptir. Fütüvvet ve ahîlik sistemi bunun müşahhas örneğidir. Ahîlik ideali tarihî ya da folklorik bir kategori olmaktan öte bir şeydir. O, günümüze ve geleceğimize ışık verecek enerjiye sahiptir. Öte yandan ahîlik, gençliğin üretici birlikler halinde teşkilatlanmasını sağlamıştır ki, biz bunu esnaf teşekkülleri olarak tesbit ediyoruz.

Eğer bir toplum kültürel yoğunluğunu kaybetmişse başka kültürler o toplumu kolayca etkileri altına alabilirler. Bizde de böyle olmuştur. Gençliğin de heyecanlarını, enerjilerini, ihtiyaçlarını, tatmin edemezseniz, onların başkalarının etkisi altına girmesini engelleyemezsiniz. Böylece onlar başkalarının şarkılarını söylemekten daha çok hoşlanırlar, başkalarının

zevklerini benimserler, başkalarının bunalımlarını yaşarlar ve başkalarının ideolojileri uğruna savaşır. Bu Batılılaşma hareketlerinin, «çağdaş uygarlığa» erişme çabalarının bir sonucudur.

Gençliğin bugünkü meseleleri sloganlarla ve onlara düşman gibi yaklaşarak çözümlenemez. Önemli olan tarihi tecrübemizi ve birikimimizi, kültürel değerlerimizi devreye sokarak bütün dünyaya örnek olabilecek bir gençlik oluşturma niyetine sahip olmamızdır. Ahilik ideali hem bunun için gerekli zengin motiflere hem de yepyeni bir iş ahlâkı yaratacak enerjiye sahiptir.

Gençlik sanayi kapitalizminin yarattığı kütleli işsizlik tehlikesiyle de karşı karşıyadır. Bu yüzden gençliğin yarınlar umutla bakmasını beklemek fazla iyimserlik olur. Vasıflı işgücü olma özelliğini kazanan gençlerimizin gönlünde de bol para kazanacaklarına ve emeklerinin daha iyi değerlendirileceğine inandıkları bir yabancı ülkede çalışmak yatmaktadır. Onlar, böylece beyin ve emek göçünün gönüllülerini teşkil etmektedirler. Serbest piyasa ekonomisine inananların bu eğilime karşı çıkmaları çelişki olur. Bu yüzden ilerde diplomalı işsizler zümresine katılacak veya yabancı ülkelerde iyi bir ücretle iş bulabilecek gençlerimizi çok çalışmaya teşvik etmek pek anlamlı olmayacaktır. Gençliğe ciddi manevî tatmin imkânları tanıtıldığı gibi maddi geleceklerine umutla bakabilmeleri sağlanmalıdır. Gençler ister okullarda, ister işyerlerinde olsunlar bencil, maddeci, gözü ve gönlü dışarda olmaksızın ve en azından arabesk bir şaşkınlığın ve umutsuzluğun pençesinden kurtarılmalıdır.

Gençliğimiz ve çalışma hayatımız rehber olarak kültürümüzde esaslı bir yer tutan ahî zihniyetini alabilir. Aslında bir gençlik ülküsü olan bu zihniyetin çağdaş *iktisadî ve ahlâkî bunalım karşısında yeni bir iş ahlâkı ile birlikte yapıcılığa, üreticiliğe ve yöneticiliğe dönük bir gençlik ahlâkı yaratacağına inanıyorum. Bu geleneğin ihyasında ilk adım ise kültürümüzün gücüne inananların ahilik ilkelerini kendi nefislerine tatbik etmeleri olacaktır.*